

ГЛАСНИК

СКОПСКОГ НАУЧНОГ ДРУШТВА

BULLETIN DE LA SOCIÉTÉ SCIENTIFIQUE DE SKOPLJÉ

КЊИГА XII ТОМЕ

ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

SECTION DES SCIENCES HUMAINES

6

УРЕДНИК Dr. РАДОСЛАВ М. ГРУЈИЋ

DIRECTEUR RADOŠLAV M. GRUJIĆ

СКОПЉЕ — SKOPLJÉ

1933

ПИТАЊА И ОДГОВОРИ

КРИВИЧНЕ ПРАЗНОВЕРИЦЕ

У следећим радовима ја ћу саопштити неколике примере кривичних празноверица из нашега народа, не би ли они били потстицај за бележење сличних ствари из народа.

Пре много година, још кад сам био ђак ниже гимназије у Алексинцу, баш кад смо једнога дана излазили из школе, видео сам гомилу света која се тискала пред Турчијском механом. Радознали шта то може бити, умешали смо се у гомилу и ми ђаци, распитујући шта је. Одговор је био да је један човек ножем убио другога и да је побегао уз улицу ка цркви. Још су присутни причали да је, чим је извршио убиство, одмах бацио своју капу на убијенога и без капе измакао. Капу је, веле, бацио да не би био ухваћен. — Недавно се десило нешто слично. У Приштини је истерани из школе ђак, Хамдија Исмаиловић, пуцао на једног свог професора, па је, мислећи да га је убио „оставио нож и револвер и почео да бежи. По арнаутском обичају оставио је и капу са главе да би могао бежати од крви“.¹

Осим остављања капе, можда и других предмета на убијенога, има и других празноверица које се врше да убица умакне. „У срезу Масуричком, казује Г. С. Тројановић, кад разбојник убије кога он му лизне мало крви, верујући да га у бегству „неће стићи крв убијенога“. „Црногорци су, вели Г. Тројановић даље, радили слично. Кад у јуришу одрубe главу Турчину или Арнаутину; онда и они лизну крви с јатагана, држећи да им тада „неће крв сићи у ноге“ — да не изгубе присуство духа.“²

Јамачно ће бити каквих празноверних радњи и да се не сазна за злочин. Ја сам слушао само толико да лопови, пошто изврше крађу, сврше нужду на месту на коме су крађу извршили, држећи да им се тако неће ући у траг.

Има празноверних радњи и да би се открио злочин. У Отоку, у Славоњији, кад ко опази „да му је што украдено мора шутит, никоме не казат, него шутећ отићи у цркву, за звоно узети и мало позвонити“.³

У народу се верује да се убица може пронаћи и кад нема никаквих доказа противу њега. Сава Косановић, архимандрит, прича један такав пример, за који тврди да је истинити догађај из Сарајева. Око 1850 године, за време Веџи-паше, био је у Сарајеву, у махали Чејцику, некакав Асан Мрњаковић, још из детињства покварен младић, који је крао и чинио свакојаких чуда. Кад му умре отац, он постаде још гори. Најзад отумара некуда у свет, оставивши на дому стару матер, две сестрице и млађег брата. „Скитајући се по Стамболу и којекуд, увек злијем путем, као прави пробисвијет и „кркјалан“ (четрдесет пута лажа, тако га прозваше куд је пролазио), у сваке је ните уводио, на сваке јаде ударао и тавнице допадао, а нигде се није могао примити ни стално зауставити“.

¹ *Полиџика* од 5 марта 1931.

² С. Тројановић, *Српски Етнографски Зборник*, књ. II, стр. 111.

³ J. Lovretić, *Zbornik za narodni život i običaje J. Slovena*, књ. VII, стр. 194.

После неколико година врати се у Сарајево, доста добро одевен и на приличном коњу. Коња је био украо, а одело опљачкао. У Сарајеву одседне у Зубереву хану, код ханџије Ристе Чубрила, и каже се да је „дупли трговац“ из Ушћупа (Скопља). На тај рачун узео је од ханџије триста гроша, док му не стигне слуга са богатом робом руменлиском“. Пошто и то по троши покаже се само двојици некадашњих другова који су били ка' и он. Једне тамне вечери, он закуца алком на свој дом, у који га пуне. Он се каже и исприча како се у Ушћупу сместио и добро обогатио. Матери, брату и сестрама буде врло мило, почасте га и, најзад, полежу. Пошто његове поспу, он отвори врата својим пријатељима, који уђу унутра, све његове „покољу као јагање“ и ишчезну не узевши из куће ништа. Кад се ствар сазнаде Асан подиже тужбу на Србе. Турци посумњају на оптужене, те их преко четрдесет буде похапшено. Један стари муслиман, по имену Фејзула Шевић, замоли да му допусте „учинити један покушај који ће открити правог катил (крвника) још одмах, ту на мјесту“. „Његов предлог изненади све, па, колико из љубопитства, толико из уважања према зреломе старцу и његовој бијелој бради, јер га сви знадоше као часна, и ако посиромашна човјека, у глас повикаше: Мухасин је (сходно је), нека чини што зна! Вјештак одмах заиште један земљани лонац који му се и донесе. За тијем он сам собом саструже присирену крв са покланих мртваца и њихових постела, и то све саспе у лонац, и налије воде колику је он мјеру знао, пак настави на огњиште да проврије. Свак се дивљаше његовој работи и његову сви слушаху. Доведу се из тавнице сви повезани на које је сумња пала, те једног по једног привођаше да се надвиди на кипећи лонац. Сви се изређаше, а старац још не дође до кривога. Близу њега стајаше и несрећни Кркјалан са подбоченим рукама и рекао би порушеним лицем, лелечући за изгубљеном породицом. Старац ватренијем очима разгледа по скупљеној свјетини, и нешто му се очи зауставише на тужноме кога строги поглед као да устријели. Узе и њега за руку велећи му: Оди, синко, да се и ти надвириш над четири крви!

„И гле чуда! Уздрхталом несрећнику удари крв на нос и на грло, чим се надвири над лонац. Та сцена све зачуди. Старац је у њиховим очима био авлија (пророк, светац). Он се окрете и озбиљним гласом проговори: Турска ми је вјера најмилија; њом се кунем и свечевом брадом да је ово прави катил (показујући прстом на Кркјалана). Њега држите, а друге пустите!

„И заиста несрећни Асан Мрњаковић признаде одмах пред свима да је он главом прави крвник и потанко исказа сву крваву спрему са двојицом црних другова, који такође одмах буду ухваћени. Сву тројицу метну у тешко гвожђе. Трећега дана изађе пресуда, те Асана Мрњаковића посијеку на самоме прагу његове куће, а другу двојицу погубе близу Латинског моста. С њима посијеку и некога Тому Галића који је лежао у затвору што је убио своју пуницу“.⁴

Криво сведочење сматра се у народу за тежак грех. Много је већ пута саопштена једна народна прича о човеку који је, хотећи да присвоји туђу њиву, криво показао међу, па га зато постигла страшна казна. Прича се, на име, да је некакав сељак хтео да присвоји туђу њиву, па свога синчића закопао у земљу пошто га је научио шта ће одговарати кад се запита. Судија и парничари дођу на њиву, и ту онај што хоће туђе да приграби рекне: О, црна земљо, ти сама кажи чија си! — Твоја сам, твоја, зачује се детињи глас из земље. Прави газда, чувши то, тргне се. И судија пресуди да њива припадне оном који је неправедно тражи. Суд се разиђе. Онда отац с мотиком у рукама навали копати земљу да извади дете, али детета нема! Зове га. Дете се одзива, али све даље бежи. И тако се претвори у кртицу.⁵

⁴ С. Косановић, *Српска Зора* за 1880 (год. V), стр. 172.

⁵ М. Б. Милићевић, *С. Е. Зборник*, књ. I, стр. 52. Види исту причу: *Караџић II* (1900), стр. 214; *Zborn. za nar. život*, књ. IV, стр. 137; књ. XII, стр. 151; *Босанска Вила* 1899, стр. 326.

Исто се тако сматра за тежак грех и кривоклетство. 1852 године „осуди Сенат једног Црногорца да се закуне као сведок у цркви над ковчегом Светога Петра, и он се закле криво, јер можда није могло другојаче бити, да не пане крв између два племена. Прије него што је дома дошао сишао је с памети и послје је у лудости казао да се криво заклео“.⁶

Међутим има случајева у којима, по народним појмовима, кривоклетство не само није грех, већ је обратно. У Котарима и Буковици „обично наш народ криво свједочи и криво се куне у суду да кога избави тамнице и казни, и мисли да добро ради“, иначе „ако се међу собом криво куну за крађу или други злочин, мрзе на кривоклетника и увјерени су да ће га Бог казнити“. У Конавлима ако би ко лажно свједочио и криво се заклео „за какву своју корист, на пример, ударио кому у бах за дуг, или да би нахудио кому из пизме и пакости, тад је до вишег степена непоштен и изгубио је душе; али ако је свједочио и заклео се криво да би избавио кога од велике напасти, штете, прогонства... тад се не само не држи да је грјехота, него је велику задужбину учинио.“⁷

Има празноверица и да би се избегле зле последице од кривоклетства, најобичнија је држање камена под појасом за време заклетве. „Многи прости људи, вели М. Ђ. Милићевић, кад хоће криво да се закуну, метну себи под појас камен, па онда верују да каштига за њину кривицу неће у њих него у камен“.⁸ У Заплању, код Ниша, кад ко хоће криво да се закуне, метне камен под појас, па га, док се куне, држи руком, „те клетва иде на камен, а не иде на срце“. Зато кад се ко куне „сви гледају да се не држи за појас или да нема камен, јер онда му је крива клетва“.⁹ Г. А. Ж. Лазаревић, судија у Пожаревцу, имао је љубазност да ми, писмом од 8 октобра 1925, саопшти како је у Битољу, 1914 године, као секретар суда судио у неком претресу, у коме су као сведоци испитане и заклете многе жене из Битоља. Претрес је доцкан завршен. Кад смо изашли из суда, вели Г. Лазаревић, „ја сам случајно пошао за некима од ових жена сведока, и на обали Драгора приметих како ваде из појаса камење и бацају. Запитах их шта то раде, а оне ми одговорише да су се данас први пут заклињале, па је ваљало да метну камен за појас“.

Сем метања камена под појас има и других веровања да се може избећи казна за кривоклетство. У Отоку, у Славонији, кад ко хоће криво да се закуне метне себи у десни рукав нову мараму, па кад дигне руку да се заклиње „мисли на мараму, а не на заклетву“. Кад изађе из суда узме мараму па је раздере на четворо и говори: „Ја дилим своје грије на мараму, нек их носе пси у сламу и миши у јаму.“¹⁰ Или, код криве заклетве „треба ма на ког злотвора мислити, а не на заклетву, па ће каштига прићи на душманина.“¹¹ — У Књажевцу они који се на суду криво куну не додирују Јеванђеље прстима, већ само ноктима, па их после заклетве одрежу да у њима остане грех од кривоклетства. — Жене кривоклетнице у Књажевцу се после заклетве помокре још у суду на патосу да би тиме уклониле последице кривоклетства. — У околини Алексинца жене које се криво куну спусте од појаса до земље црни конач да по њему кривоклетство отидне у земљу. — У јуну 1895 године забележио сам о једној интересантној крађи кукуруза из њива у околини Куршумлије. У крађу пођу тројица. Кад дођу до њиве један се сагне, други га узјаши, а трећи носи врећу. Пошто уђу у њиву јахач ломи клипове и додаје их ономе са врећом. Ако их после крађе осумњиче или ухвате, овако се куну: Онај јахани и онај што је носио врећу куну

⁶ V. Bogišić, *Zbornik sadašnjih pravnih običaja u J. Slovena*, Zagreb 1874, стр. 637.

⁷ V. Bogišić, *Zbornik*, стр. 636, 637.

⁸ М. Ђ. Милићевић, *Лейње Вечери*, стр. 140.

⁹ V. K. Petrović, *Zborn. za nar. život*, књ. V, стр. 271.

¹⁰ J. Lovretić, *Zborn. za nar. život*, књ. VII, стр. 195.

¹¹ *Ibidem*.

се да нису одломили ниједан клип, а онај што јаши куне се да није пре-
корачио у њиву из које је краден кукуруз.¹²

Има и празноверних радњи помоћу којих се, по народном веровању, може утицати на суд. Г. А. Ж. Лазаревић, у већ поменутом писму, саопштио ми је како су, пре балканског рата, одговарали неки људи из Пожаревачког округа за разбојништво. На претресу је била и мати једнога од окривљених. За време суђења она је кришом погледала на судије, нарочито на председника, кроз један шупљи камен. Председник то опози и одузме јој га. На председничково разбирање неки су му сељаци објаснили да је старица гледањем кроз камен желела „да веже мисли председника и судија, па да пресуда буде у корист оптужених.“ — У околини Ћуприје се мисли да судију треба гледати кроз прстен ако се жели добити на суду. — У Копривници, у Хрватској, кад ко жели да суд пресуди у његову корист „ваља да има у себе онај бијели рубац којим је била мртвацу подвезана брада да му не буду отворена уста. Као што није могао говорити онај мртвац, тако неће моћи ни моји противници, мисли онај који са рупцем иде на суд. Овај се рубац обично меће у лијес (мртвачки ковчег) до ногу, па га ваља украсти“.¹³ — У Отоку, у Славонији, кад ко иде на суд треба да убере седам вршика од седмак траве (она има седам стабалаца и седам вршика). Уз то да убере и вршике од седам разних воћака које су калемљене, али се калемци нису примили. Ових четрнаест вршика треба да ушије у крпицу и да обеси о врат. На суду треба да шапће:

Моја трава, моја су и права,
Непримитак и вршике
Одбиле ми противнике
Што су дошли са мном туд,
Мој мора бити суд!¹⁴

Оваквих и сличних празноверица биће још доста у народу. Треба их побележити док нису ишчезле. Што год ко забележи нека има доброту послати уредништву Гласника Скопског научног друштва, да се штампају.

Тух. Р. Ђорђевић

¹² *Брасиво*, књ. VII, стр. 75.

¹³ R. Horvat, *Zborn. za nar. život*, књ. I, стр. 254.

¹⁴ J. Lovretić, *Zborn. za nar. život*, књ. VII, стр. 194—195.